

410; İbn Battûta, III, 235; IV, 152; Horst, s. 38).

BİBLİYOGRAFYA :

Buhârî, "Zekât", 68; Ebû Yûsuf, *Kitâbü'l-Harâc* (nşr. Muhibbuddin el-Hatîb), Kahire 1396, s. 120; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VIII, 49, 142, 167; IX, 20; Hilâl b. Muhassin es-Sâbî, *el-Vüzerâ*³ (nşr. Hasan ez-Zeyn), Beyrut 1990, s. 80, 182-183; Muhammed b. Hüseyin el-Beyhâkî, *Târîh* (nşr. Kâsım Ganî – Ali Ekber Feyyâz), Tahran 1375, s. 121-122, 145-146, 158-161, 230, 241-242, 254-259, 272, 318, 390-391, 487-491, 600, 646-648; Nizâmülmülk, *Siyâsetnâme* (Köymen), s. 79; Mahzûmî, *el-Müntekâ min Kitâbi'l-Minhâc fi 'ilmi harâcî Mısr* (nşr. Cl. Cahen), Kahire 1986, s. 35, 61-62; Muhammed b. Müeyyed, *et-Teveşül ile't-teressül* (nşr. Ahmed Behmenyâr), Tahran 1315, s. 119-121; İbnü'l-Cevzî, *el-Muntaẓam* (Atâ), X, 265, 369, 470, 473; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I-XIII, tür.yer.; Bündârî, *Zübdetü'n-Nuşra*, s. 124, 179-180; Ebû Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 205; İbn Bîbî, *el-Evâmîrü'l-Alâiyye: Selçukname* (trc. Mürsel Öztürk), Ankara 1996, II, 35, 169; Şemseddin-i Sirâc Afîf, *Târîh-i Fîruz Şâhî* (nşr. M. Vilâyet Hüseyin), Kalkûta 1891, s. 409-410; İbn Battûta, *er-Rihle* (nşr. Abdülhâdî et-Tâzî), Rabat 1417/1997, III, 235; IV, 152; Ali b. Muhammed el-Huzâî, *Tahrîcü'd-delâilâti's-sem'iyye* (nşr. Ahmed M. Ebû Selâme), Kahire 1401/1981, s. 581-584; Kalkaşendî, *Şubhu'l-a'sâ* (Şemseddin), IV, 13, 30, 62; V, 427; XIII, 138; XIV, 181; Uzunçarşılı, *Medhal*, s. 89, 92, 218, 371; E. Lévi-Provençal, *Histoire de l'Espagne musulmane*, Paris 1950, III, 40; Spuler, *İran Moğolları*, s. 308; H. Horst, *Die Staatsverwaltung der Grosselgüçen und Horazmsâhs: 1038-1231*, Wiesbaden 1964, s. 6, 38-39, 50; V. V. Barthold, *İslâm Medeniyeti Tarihi* (izah, düzelme ve ilâvelerle trc. M. Fuad Köprülü), Ankara 1977, s. 121-122; F. Lokkegaard, *Islamic Taxation in the Classic Period*, Lahore 1979, s. 149, 180; Ramazan Şeşen, *Salâhadîn Devrinde Eyyübîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 159, 174-175; Celal Yenigöçer, *İslâm'da Devlet Bütçesi*, İstanbul 1984, s. 132-136; Osman Turan, *Türkiye Selçukluları Hakkında Resmî Vesikalar*, Ankara 1988, s. 21-22, 62; Güller Nuhoğlu, *Beyhâkî Tarihine Göre Gaznelilerde Devlet Teşkilâtı ve Kültür* (doktora tezi, 1995), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 294; Ârif Abdülganî, *Târîhu ümerâ'î'l-Medineti'l-münevvere*, Dimaşk 1996, s. 136; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Berkıyarak Devri Selçuklu Tarihi (485-498/1092-1104)*, İstanbul 2001, s. 200-201; M. Altay Köymen, *Selçuklu Devri Kaynaklarına Dâir Araştırmalar I: Büyük Selçuklu İmparatorluğu Devrine Ait Münşeat Mecmuaları, DTCFD, VIII/4'ten ayrı basım (1951), s. 537-634; C. E. Bosworth, "Mushrif", *EP*² (İng.), VII, 678-679; J. Burton-Page, "Mushrif", a.e., VII, 679-680.*

MUSTAFA SABRİ KÜÇÜKBAŞCI

MÜŞRİK

(bk. ŞİRK).

MÜŞTAK

(bk. İŞTİKAK).

MÜŞTAKZÂDE EDHEM EFENDİ

(bk. EDHEM EFENDİ, Müştakzâde).

MÜŞTEBİH

(المشبه)

Aralarında
anlam ve üslûp benzerliğinin
bulunduğu âyetler için kullanılan
tefsir usulü terimi.

Sözlükte "birbirine benzemek; şüphe etmek" anlamındaki **İŞTİBÂH** masdarından türeyen **müştebih** kelimesi "benzeyen, hakkında şüpheye düşülen şey" demektir. Müştebih Kur'an'da bir yerde (el-En'âm 6/99) "birbirine benzeyen" mânasında, hadislerde ise müştebihle birlikte aynı kökten farklı kelimeler yine sözlük anlamında geçmektedir.

Tefsir ilminde müştebih kelimesi, genellikle çoğul şekliyle (müştebihât) âyetlerin lafız ve mâna yönünden benzerliğini ifade etmek için kullanılır. Kur'an'da anlam ve lafız benzerliği bulunan bazı âyetler muhtelif şekil, üslûp ve ifadelerle değişik yerlerde geçmekte olup başlıcaları şunlardır: **a)** Benzer âyetlerden birine ait bir bölümün veya bir kelimenin farklı üslûp ve ifadeyle bir yerde âyetin başında, diğer yerde sonunda gelmesi: "Şehrin kapısından secde ederek girin ve 'hitta' (başlıca dileğimiz affedilmektir) deyin" meâlindeki âyetin (el-Bakara 2/58) müştebihi, "Hitta deyin ve şehrin kapısından secde ederek girin" âyetidir (el-A'râf 7/161). **b)** Müştebih olan iki âyetteki bir kelimenin bir âyette harf veya kelime ziyadesiyle gelirken diğerinde ziyade olmadan gelmesi: "İnkâr edenleri, evet onları ister uyar ister uyarma, onlar için birdir" âyetiyle (el-Bakara 2/6), "Onları ister uyar ister uyarma, onlar için birdir" meâlindeki âyet (Yâsîn 36/10). **c)** Birbirine benzer âyetlerde bir kelimenin mârife / nekre, müfret / cemi, idgamlı / idgamsız gibi farklılıklarla geçmesi (Tâcülkurrâ el-Kirmânî, s. 19-20; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, s. 376-477; Süyûtî, *el-İtkân*, III, 304). Bazı müellifler bu şekilde tekrarlanan benzer âyetleri yorum yapmaksızın bir araya toplarken bazılan aralarındaki şekil ve üslûp farklılıklarının sebepleri üzerinde durmuşlardır (Tâcülkurrâ el-Kirmânî, s. 19-20; Aydın, s. 29-121).

İbnü'l-Cevzî *Fünûnü'l-efnân*'da "Ebvâbü'l-müştebih", Zerkeşi *el-Burhân*'da (I, 112-155) "İlmü'l-müştebih", Süyûtî *el-İtkân*'da (III, 304-308) "el-Âyâtü'l-müştebi-

hât" başlıkları altında lafız ve anlam itibarıyla birbirine benzeyen âyetler ve bunlar arasındaki ilişkileri ele almışlardır. Bu konuda yazılan müstakil eserlere ise genellikle "Müştebihü'l-Kur'an" adı verilmiştir. Halbuki müştebih kavramı usul âlimleri tarafından muhkemin zıddı olarak kullanılmaktadır. Abdülkâdir Ahmed Atâ, *Tâcülkurrâ el-Kirmânî'nin el-Burhân fi tevcihi müştebihü'l-Kur'an* adlı eserinin (Beyrut 1986) ilk baskısını böyle bir yanlış anlamayı önlemek için *Esrârü't-tekrâr fi'l-Kur'an* adıyla neşretmiştir (Kahire 1978). Ali b. Hamza el-Kisâî'nin *Müştebihü'l-Kur'an*'ı (Trablus 1402/1982) lafzî benzerliklerle ilgilidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Râgıb el-İsfahânî, *el-Müfredât*, "şbh" md.; *Lisânü'l-Arab*, "şbh" md.; *Tâcü'l-arûs*, "şbh" md.; Mustafavî, *et-Tahkîk*, VI, 7-13; *Müsned*, V, 55; Buhârî, "İmân", 48, "Büyü", 2; Muhammed b. Uzeyz es-Sicistânî, *Garibü'l-Kur'an* (nşr. M. Edîb Abdülvâhid Cemrân), [baskı yeri yok] 1995, s. 3; Tâcülkurrâ el-Kirmânî, *el-Burhân fi tevcihi müştebihü'l-Kur'an* (nşr. Abdülkâdir Ahmed Atâ), Beyrut 1986, s. 19-20; Ebû'l-Ferec İbnü'l-Cevzî, *Fünûnü'l-efnân fi 'uyûni 'ulûmi'l-Kur'an* (nşr. Hasan Ziyâeddin İtr), Beyrut 1408/1987, s. 376-487; Zerkeşi, *el-Burhân*, I, 112-155; Süyûtî, *Tedribü'r-râvî* (nşr. Abdülvehhâb Abdüllatîf), Medine 1972, II, 329-334; a.mlf., *el-İtkân* (nşr. Saîd el-Mendüh), Beyrut 1416/1996, II, 304-308; Şevkânî, *Keşfü's-şübühât 'ani'l-müştebihât*, Beyrut 1930, s. 5-15; Ahmed Davudoğlu, *Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi*, İstanbul 1978, VIII, 4528-4531; İsmail Cerrahoğlu, *Tefsir Usulü*, Ankara 1979, s. 133; Abdullah Aydın, *Hadis İstılahları Sözlüğü*, İstanbul 1987, s. 117-120; Muhammed Aydın, *Kur'an-ı Kerim'de Lafzî Müstebihler*, İstanbul 1998.

HASAN KESKİN

MÜŞTEBİH

(المشبه)

İsim, nisbe,

lakap veya künyelerinin

yazılışı aynı, okunuşu farklı olduğu için
karıştırılan râviler hakkında
kullanılan bir terim.

Şübhe kökünün "iftiâl" kalıbından türeyen **müştebih** kelimesi hadis terimi olarak şahısların isim, nisbe, lakap ve künyelerinin veya baba adlarının yazılışlarının aynı veya benzer, okunuşlarının farklı olması sebebiyle meydana gelen karışıklığı ifade eder. Aynı kökten gelen **müştebih** de bu anlamda kullanılmakla birlikte fazla yaygınlık kazanmamıştır. Genel olarak müştebih, mü'telif ve muhtelif ile müttefik ve müfterik karışımından meydana gelen isimlerin okunuşuyla ilgili problemleri konu alır. Müştebih isimlerin doğru olarak